

Binagyong mga Pahina¹

Pagsibol ng mga Akdang Pambatang Pilipino Hinggil sa Kamalayang Pandisaster, 2010-2016

Emmanuel Jayson V. Bolata

Abstrak

Bilang pagsasalikop ng kapanahong kasaysayang pampanitikan at ekokritisismo, iginigiit ng pag-aaral na ito na namukadkad ang panitikang pambatang Pilipino na pumapaksa sa disaster ng mga bagyo noong panahon ng pamamahala ni Pangulong Benigno S. Aquino III (2010-2016). Maihahanay sa mga salik ng pamumukadkad na ito ang malaganap na kalunos-lunos na karanasan sa pananalasa ng mga bagyo tulad ng super typhoon Yolanda, ang aksiyon (at kawalang-aksiyon) ng gobyerno, at personal na obserbasyon ng mga manlilikha ng akdang pambata.

Gamit ang berbal-biswal na panunuri sa mga piling picturebook, tatalastasin ang mga dalumat ng vulnerabilidad at resilience na taglay ng mga akda, na magpapasibol ng mga pagmumuni sa gampanin ng mga akdang pambata sa kaalaman at kamalayang pandisaster.

Mga Panandang Salita: panitikang pambata; ekokritisismo; disaster; vulnerabilidad; resilience

---

¹Ibinahagi ang preliminaryong bersiyon ng papel na ito sa 11th De La Salle University Arts Congress sa Taft, Maynila noong 7 Pebrero 2018. Bilang pagpapasintabi, hinalaw ang pamagat mula sa tanaga ni Keanne Pauline Samar, *Ako ay Susulat Sana* (13 Setyembre 2015): “Binagyo ang pahina / Nilipad ang salita, / mga bantas, at letrang / nagpuwing, nagpaluha.”

Pinasasalamatan para sa pagbubuo ng papel na ito sina Dr. Ma. Florina Y. Orillos-Juan, para sa kaniyang pagtulong sa teoretikal na pagbabalangkas; Dr. Luis P. Gatmaitan, para sa pagpapaunlak sa may-akda ng panayam tungkol sa kaniyang mga akdang pambata; at Prop. Atoy M. Navarro, para sa mga iminungkahing karagdagang rebisyon.

Pagsasakonteksto: Panitikang Pambata at Disaster

Sa kaniyang artikulong “Kagila-gilalas na Puno, Naglalahong Gubat: Ideolohiya ng Kapaligiran sa Panitikang Pambata ng Filipinas” (2007), nauna nang inilatag ni Eugene Y. Evasco ang isang magandang halimbawa ng ekokritisismo sa panitikang pambata. Sinuri rito ang dalawampung akdang pambatang nagtataglay ng temang pangkalikasan. Iniuugat niya ang sinsin ng pagkabata at ekolohiya sa hikayat ng kilusang environmentalismo sa kabataan. Tinahi-tahi niya ang pro-kalikasang aktibismo mula noong dekada 1980, mga pampamahalaang programa para sa kalikasan, ang prekolonyal o katutubong pangangalaga ng likas na yaman, at ang ugnayan ng politikang luntian (green politics) sa nasyonalistang udyok sa produksiyon ng panitikang pambata (2007, 47-52). Suhay ko naman bilang kalahok sa naturang kapanahong kasaysayan: Noong dekada 2000, laganap sa mga paligsahan ng pagsulat ng sanaysay sa mga pampublikong paaralan ang tuon sa pangangalaga ng kalikasan. Aktibo ang aming mga coach sa pagtalakay ng “modernization,” “globalization,” “global warming,” “melting of polar caps,” “extinction,” “greenhouse effect,” at “ozone layer”—na para sa isang mag-aaral sa elementarya, isang nakakagimbal na pagmumulat sa karima-rimarim na kalagayan ng ating daigdig. Matapos ang paglalantad ng trahedyang, ang tanong, anong magagawa mo bilang mag-aaral? Gasgas na ang pagtatapon ng basura sa tamang tapunan; may ibang matatayang na pahihintuin daw ang mga pabrika sa pagpapausok at pagtatapon ng kemikal sa ilog; at ang lumilinya sa pagitan ng mga posible at halos imposibleng aksiyon: edukasyon.

Katulong ang panitikang pambata sa tunguhin ng edukasyong pangkapaligiran at pangkalikasan. Tinukoy na ni Evasco ang mga tema ng akdang pambatang pangkapaligiran, tulad ng kuwento ng pagbabanta, paghihilom, at pagdiriwang (2007, 55-63). Partikularisasyon ito ng malawig at matanda nang tema ng tunggaliang tao-kalikasan sa larang ng prosa. Sa kasaysayang pampanitikan, masisilayan ang ganitong mga tema sa mga kuwento ng adventura at paglalakbay sa mga kolonyal na panitikang pambata (Netzorg 1985). Noong 1979-89, o ang “unang dekada ng panitikang pambata” (Evasco 2012), na tinutukoy din ni Evasco bilang dekada ng pagsibol ng aktibismong pangkapaligiran, masasaksihan ang paglalathala ng mga picturebook tulad ng *Si Emang Engkantada at ang Tatlong Haragan* (1980), *Munting Patak-Ulan* (1981), at *Si Inggolok at ang Planeta Pakaskas* (1988) (tingnan din ang Evasco 2007, 52). Masisilayan dito ang namamayaning arketipo ng sanhi-bunga ng pagmamalabis, pag-aaksaya, at hindi angkop na eksploytasyon ng mga likas na yaman at ang dulot nitong mga pinsala sa mga tao. Hinggil sa anyo, nakalangkap ang impormasyong pangkapaligiran sa pormang pasalaysay. Sa puntong ito, umaalingawngaw ang isang maagang

pahayag ng ekokritisismo sa kolonyal na akdang pambata sa Pilipinas. Noong 1913, tinukoy ni F. M. McMurry ang kategorya ng *Barbara's Philippine Journey*: mga “biograpikal na pag-aaral ng heograpiya” na nasa “anyong pakuwento, na may estilong naglalagay sa mga ito sa antas ng panitikan” (Burks 1913). Gayumpaman, hindi pa maaaninag sa pangkasaysayang agos na ito ng panitikang pambatang Pilipino ang tiyak na pagdidiin sa usapin ng “disaster.” Hindi pa gaanong gagap o tinatalastas ang kamalayang pangkapaligiran upang maiwasan, mabawasan, at/o mapahina ang risk at vulnerabilidad na dulot ng klimatikong hazard, ang bagyo.

Bumuo ang mga naunang akdang pangkalikasan ng dakilang naratibo ng sanhi-bunga at “mata sa mata, ngipin sa ngipin” na daynamiks ng tunggaliang tao-kalikasan. Nakikisakay ang tunggalian (*conflict*) sa paglihis (*deviance*) ng tao sa nakatakdang pamantayan ng ugnayang tao-kalikasan. Sa pag-abuso ng tao sa kalikasan, susunod ang paghihiganti nito sa anyo ng isang disaster. Sa resolusyon makikita ang pagbabalik-loob ng tao sa normatibong asal sang-ayon sa batas ng ekosistema. Didaktiko at moralistiko ang ganitong format ng kuwentong pambata na kinakasangkapan upang turuan ang mga bata ng responsabilidad sa sariling kapaligiran. Ito ang ubod ng mga kaalamang-bayang nagtatampok ng mga diwata ng kalikasan, tulad nina Mariang Makiling, Cacao, at Sinukuan (tingnan ang muling pagsasalaysay, *Mariang Sinukuan: Ang Diwatang Tagapag-ingat ng Bundok Arayat* sa Evasco at Cultura 2010), at maging ang repormulisasyong naganap sa *Emang Engkantada* nina Rene Villanueva, Alfonso Oñate, at Wilfredo Pollarco (1980). Kapanabay din nito ang ilang tema tulad ng elementong extraterrestrial at dystopian sa kuwentong Batibot na *Si Inggolok at ang Planeta Pakaskas* (Villanueva 1988). Ipinook ito sa isang planetang gawa sa matatamis na pagkain. Dulot ng kasibaan sa matamis ng mga tauhang extraterrestrial, mawawasak ang kanilang planeta. Umaandar pa rin dito ang sanhi-bungang dakilang naratibo ng tunggaliang tao-kalikasan, bagamat gumamit ng imahinatibong lunan at karakter. Sa ganitong sanhi-bungang motif nakikiangkas ang maituturing na unang akdang pambata hinggil sa disaster dulot ng bagyo at baha, ang *Bituin and the Big Flood* (2010) nina Ceres Doyo at Jess Abrera. Nauna nang pinuna ni Evasco ang “lantarang pangangaral” na ito sa mga akdang pambata, isang pagsasanib ng “siyentipiko at moral na awtoridad” upang takutin ng mga matatanda ang mga bata (2007, 58).

Magkakaroon ng inobasyon sa namamayang motif sa mga nailathalang akda mula 2010-2016. Maidaragdag sa elementong sanhi-bunga ang mga elemento ng vulnerabilidad, pagbangon, pag-angkop, at paghilom. Hindi na lamang ito mananatili sa didaktikong naratibo ng “mata sa mata, ngipin sa ngipin” kundi iigpaw ito patungo sa dokumentasyon ng danas ng indibidwal at pamayanan mula sa trahedyang dulot ng disaster ng bagyo. Isa ring lilitaw

na kaibahan: Hindi na lamang ito tatalakay sa “paglutas sa mga problemang pangkapaligiran” at “pagkilos tungo sa proteksiyon at pangangalaga ng kalikasan” (Evasco 2007, 47), kundi ididiin ang disaster bilang pangunahing ikutan ng katha.

Pagdadalumat sa Ekokritisismo at Disaster

Binigyang-kahulugan ni Evasco ang “ekokritisismo” bilang dulog na nag-uugnay ng kapaligiran at panitikan (mula kina Sidney I. Dobrin at Kenneth B. Kidd) at paglalapat ng mga konsepto ng ekolohiya sa pag-aaral ng panitikan (mula kay William Rueckert) (2007, 54). Bilang pangkasaysayang konteksto sa naturang “papasibol” (emergent) na kilusang pampanitikan, uusbong ito noong huling bahagi ng dekada 1980 sa United States at unang bahagi ng dekada 1990 sa United Kingdom (Barry 1995, 239). Ang terminong “ecocriticism” ay mas ginagamit sa United States; samantala, “green studies” naman ang katawagan sa United Kingdom. Sisipiin ni Peter Barry sa kaniyang pagsasakasaysayan ang pagpapakahulugan sa ekokritisismo ng kinikilalang tagapagtatag nito sa U.S., si Cheryll Glotfelty: “Simply defined, ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment” (Barry 1995, 239).

Bagamat isang importanteng pang-ekokritisismong pag-aaral ang isinulat ni Evasco, makabubuo rin ng ilang puna na siyang magiging tuntungan ng kasalukuyang pag-aaral. Unang punto: higit na nagtuon si Evasco sa pangkalinangang pagbasa ng kalikasan kaysa siyentipiko. Mas nanaig ang estrukturalistang pananaw ng pagtatalaga ng simbolismo at kahulugan sa likod ng mga materyal na kultura o likas na bagay. Halimbawa nito ay ang pagturing sa puno bilang lunsaran ng mga simbolo at imahen na naipapamalas sa wika at talinghagang Filipino, at ang pagtawag sa mga manunulat bilang “babaylan ng kasalukuyang panahon” (Evasco 2007, 53, 64). Ang mga heneratibong tema rin (pagbabanta, paghihilom, at pagdiriwang) ay hindi gaanong makikitaan ng paglalapat ng mga siyentipikong dalumat, na ipinupunto ng siniping si Rueckert. Kinasangkapan ang matulaing pananaysay upang maihatid sa mambabasa ang kahiwagaan at pagka-metapora ng kapaligiran, na tila isa itong impukan ng haraya. Isang panganib dito ay makikita sa metodolohiya: may kaluwagan at “kalayaan” (sa halip na definitibo, partikular, at tiyak, na mga kahingian sa siyentipikong panunuri) sa pagbabalangkas sa mga kategorya at tema na maaari sanang nabigyang-diin sa panunuri. Malaon na ring nadiskurso ng mga ekokritiko ang usaping

ito ng kalinangan at kalikasan (*culture and nature*). Mahihinuha mula sa pagbasa ni Evasco ng mga malikhaing akdang pambata ang pagkiling sa konstruktibismong panlipunan at pangwika (*social and linguistic constructivism*), kung saan nireredyus ang kalikasan bilang kultural at lingguwistikong konsepto lamang. Para sa mga ekokritiko, hindi mareredyus ang kalikasan sa isang dalumat na ating binuo bilang bahagi ng ating gawaing pangkalinangan (Barry 1995, 243). Reklamo ng ekokritikong si Kate Soper sa ganitong pananaw: “Hindi wika ang may butas sa ozone layer” (Barry 1995, 243). Maging ang mga pagtatasa sa nilalaman ay hindi rin gumagamit ng mga dalumat-ekolohiko na inilapat bilang sosyolohikong pagbasa ng akda, kundi sa naitaguyod nang formalistang pamantayan ng anyo at nilalaman ng panitikang pambata.

Para sa ikalawang punto, mas nananaig ang pagsasatema kaysa sa pagsasakasaysayan ng mga akda. Hindi pinagtuonan ng pansin ang korelasyon ng mga peryodo ng pag-usbong ng mga naturang tema ng akdang pambata sa kalagayang pampolitika-pangkapaligiran ng bansa (o kung mayroon nga bang korelasyon). Bagamat inilatag ang konteksto ng kalagayang pangkapaligiran, mapapansing may puwang ito sa peryodo ng mga paglitaw ng iba’t ibang tema o kategorya ng mga sinuring teksto. Hindi pinagtuonang-pansin kung bakit isang akda lamang ang lumitaw noong dekada 1970, dalawa sa dekada 1980, anim sa dekada 1990, at sampu sa dekada 2000— ang naturang pagdami ba ng mga akda ay isang reaksiyon sa lumalalang kondisyon ng kalikasan sa Pilipinas, isang panawagan para sa pagkamulat at pagkilos? Lumalabas na lutang ang mga teksto sa sarili nitong konteksto. Sa suliranin ding ito lilitaw ang tanong kung bakit sa lahat ng mga akdang pambatang Pilipino mula pa dekada 1960 ay ang dalawampung akda lamang ang napili bilang kinatawan ng panitikang pambata hinggil sa kapaligiran.

Ikatlo, isang reklamo ang maririnig: “Kailangan pa ba ng kalamidad bago makilala ang kapangyarihan ng Inang Kalikasan?” (2007, 58). Interesanteng reklamo ito para sa mga tinalakay na akdang pumapatungkol sa pinsalang dulot ng pag-abuso sa kalikasan. Isa itong paghihimagsik sa lantarang-nangangaral/ didaktiko/ sanhi-bungang motif. Gayumpaman, manipestasyon din ang reklamong ito ng kakulangan sa paglalangkap ng mas siyentipikong lente para sa ekokritikal na pagbasa ng panitikang pambata. Maaaring basahin ang pangangailangan ng “kalamidad” (sa araling pangkapaligiran, mas mainam na termino ang “disaster”) sa mga kuwento upang maipamalas ang “vulnerabilidad” ng tao sa harap ng disaster, at ang taglay niyang “resilience” upang kayanin ang pinsala nito.

Sa siyentipikong pamamaraan, kinakailangan ang partikularidad ng mga termino. Tungkulin ng agham na bigyang-kahulugan ang mga naobserbahang obheto at penomenon, at kinakabitan din ito ng political-

correctness ng mga termino. Tulad ng terminong “kalamidad”: may partikular na antas lamang upang ituring ang isang penomenon bilang “calamity” o “state of calamity.” Mas angkop na termino para sa tinutukoy na pinsala, halimbawa ng bagyo, ang “disaster.” Iba sa disaster ang “hazard” at “risk.” Ayon kay Ma. Florina Y. Orillos-Juan (2017, 1-2), ang *risk* ay ang “pagkakalantad sa peligro, malala at hindi kaaya-ayang probabilidad o mga kondisyon na nagbibigay-daan sa peligro;” *hazard* ang panganib o peligro, kung saan “may mga panganib na walang kinalaman sa aktibidades ng tao at yaong mga resulta lamang ng pakikialam ng tao”; at ang *disaster* ay ang “malalim, malawak, at masamang epekto sa lipunan ng mga hazard.” Mahihinuha mula kay Orillos-Juan ang pagiging matapat sa termino (Ingles), na isang katangian ng siyentipikong partikularidad. Maaaring matumbasan ang mga termino ng mga salitang Filipino ngunit naroon ang pagbabagong-bihis na rin ng kahulugan nito sa tiyag na palatuntunan (*audience*).

Ambag ng artikulong ito ang pagkasangkapan sa dalawang siyentipikong dalumat ng araling pangkapaligiran at pandisaster na ilalapat sa pagbasa ng pampanitikang obra. Ito ay ang *vulnerabilidad at resilience*.

Vulnerabilidad ang “kabaligtaran ng pagiging nasa isang ligtas o seguro na estado” (Orillos-Juan 2017, 1-2). Maituturing itong kasalungat ng dalumat ng “capacity” o “kakayahan” (Lanada et al. 2016, 24-29). Sa kaniyang pag-aaral ng pananalasa ng pesteng balang, kinasangkapan ni Orillos-Juan ang “*lente ng vulnerabilidad*,” isang panibagong perspektibang nalikha upang salungatin ang palasak na *hazards paradigm* (2017, 2-3). Tinitingnan sa *hazards paradigm* ang mga hazard bilang eksternal, aksidental, nasa labas, at tiwalag sa lipunan, at ang mga usapin ng disaster at risk sa lipunan ay nangangailangan lamang ng “purong lunas na teknokratiko” (Orillos-Juan 2017, 3; tingnan din ang Gaillard 2007, 524). Maaaring kaparehas din nito ang panganib sa makitid na pananaw ng mga ekokritikong Amerikano. Ipinupunto naman ng *lente ng vulnerabilidad*

kung paano ang mga pamayanan ay nalalantad sa iba’t ibang *hazard*. Sa tuwing may disaster na magaganap, higit na pinagtutuonan ng pansin kung sino ang mga apektado at ang kanilang kakayahan na maging matatag sa gitna ng pagsubok at kapagdaka ay makabangon mula sa epekto ng *disaster*... Maaaring ugatin ang estado ng kanilang pagiging *vulnerable* mula sa mga estrukturang sosyal, politikal, ekonomiko, kultural, at historiko ng lipunan na kanilang ginagalawan. Kapabayaan sa panig ng gobyerno, kasalatan sa mga serbisyong panlipunan, at hindi pantay na karapatan sa mga rekurso (*resources*) ang siyang nagdudulot ng pagsasantabi o marhinalisasyon ng mga tao, dahilan upang lalo pang maging lantad sa mga *hazard*. (Orillos-Juan 2017, 3-4)

Umaayon dito ang pananaw ni Greg Bankoff sa kaniyang pag-aaral sa baha. Iginigiit ni Bankoff (2003, 95) na bagaman kaugnay ang penomenon ng pagbaha sa mas malawak na pang-ekolohiyang global na krisis, isa rin itong epekto ng mas lokalisdong gawain ng tao. Parehong kikilalanin nina Bankoff (2003, 96) at Orillos-Juan (2017, 3-4) ang argumento ni Terry Cannon na bagamat likas ang mga hazard, hindi ganito ang mga disaster. Mayroong “natural hazard” ngunit walang “natural disaster.” May transpormasyong nagaganap mula sa pagiging hazard patungo sa pagiging disaster. Para kay Cannon, “Kung gayo’y idinidiin ng vulnerabilidad ang kalagayan ng isang lipunan na ginagawang posible ang isang hazard na maging isang disaster” (sipi kay Gaillard 2007, 522). Ayon din kay Bankoff (2003, 96), lumilikha ang mga panlipunang sistema ng di-pantay na pagkakalantad sa risk. Nakapaloob sa mga ugnayang pangkapangyarihan (power relations) sa lipunan ang mga inekwalidad na ito ng pagkakalantad sa panganib at pinsalang hatid ng disaster. Mahahalagang salik ang uri, kasarian, gulang, etnisidad, lahi, relihiyon, at ibang puwersang panlipunan upang matukoy ang antas ng vulnerabilidad ng tao sa harap ng disaster.

Ipinailalim nina Mary Anderson at Peter Woodrow (Lanada et al. 2016, 19-20) ang vulnerabilidad sa tatlong erya: a) pisikal/materyal, b) panlipunan/organisasyonal, at c) pangkamalayan (attitudinal/motivational). Sa pisikal/materyal, maaari itong pumaksa sa pang-ekonomiya, pangheograpiya, at pangkalusugang salik: mas vulnerable ang mga indibidwal o pangkat na nasa mapanganib na lokasyon, may mahinang materyales ng tahanan, walang akses sa mga kaparaanan ng produksiyon, may mahinang pangangatawan, may-kapansanan, at iba pa. Sa panlipunan/organisasyonal, mas tinitingnan ang estadong panlipunan na kakabit ng mga puwersa at institusyong panlipunan na nagbubunsod sa pakikinabang ng ilan at pagsasagilid ng iba. Narito na pumapasok ang estrukturang pampamilya, uri, relihiyon, kasarian, etnisidad, ideolohiya, wika, pamunuan, at institusyon. Sa pangkamalayan naman pumapasok ang mga sikolohikong salik na kinakailangan para sa pag-angkop sa isang partikular na krisis. Pumapaloob dito ang pananaw, impluwensya, inisyatiba, pananampalataya, pagsasarili, pakikiisa, at pakikiangkop.

Konektado ang vulnerabilidad sa tinatawag na “resilience.” Hinggil dito, kinilala ni Jean-Christophe Gaillard (2007, 523) ang pag-iiba nina Stephen R. Dovers at John W. Handmer sa tatlong antas ng panlipunang resilience (*social resilience*): sa pamamagitan ng 1) pagsalungat (*resistance*) sa pagbabago, 2) lumalawig na pagbabago sa gilid (*margins*), at 3) pagiging bukas at pakikiangkop (*adaptability*). Kung gayon, tulad ng pagsunod ng United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR) sa pagpapakahulugang ito, ang terminong “resilience” ay sumasakop sa mga kahulugan ng “pagsalungat/ pagtanggap/ paglaban/ katatagan” sa anumang

banta, pinsala, at pagbabago, at “pagbabago/pagiging bukas (*openness*)” upang makabangon at makiangkop. Dagdag pa niya, “Nagkakaiba ang resilience sa vulnerabilidad sa pamamagitan ng pagkilala nito sa kakayahan at sa pamamaraan kung paanong tumutugon ang mga tao sa mga krisis at disaster. Sa kabilang banda, sinasaklaw lamang ng vulnerabilidad ang pagkakalantad ng mga indibidwal na magdusa sa pinsala at gayo’y upang gawing isang disaster ang pagdatal ng isang likas na hazard” (Gaillard 2007, 523). Tulad naman ng paglalapat ni Orillos-Juan ng “kasaysayan at vulnerabilidad” sa kontekstong Filipino, at katuwang ng multikultural na pag-aaral ni Gaillard ng resilience ng mga tradisyonal na lipunan, maidadagdag ang sikolohikong pag-aaral hinggil sa pampamayanang resilience (*community resilience*) noong pananalasa ng Ondoy, na isinagawa nina Maria Luisa G. Adviento at Judith M. de Guzman (2010). Tinukoy nina Adviento at de Guzman (2010, 101) ang mga “positibong katangian” (*positive characteristics*) sa lente ng positive psychology.

Makakatulong ang mga kasangkapang teoretikal na ito na hiniram mula sa iba’t ibang disiplina upang mas holistiko, siyentipiko, at malalim ang panunuri sa mga tekstong pampanitikan. Kung idurugtong dito ang agos ng kilusang ekokritisismo, makikita ang namamayaning kaisipan na salungat sa panlipunan at pangwikang konstraktibismo ng kalikasan. Sapagkat nagiging pangunahing perspektiba ang ekosentrismo (pagtutuo sa kapaligiran), umaalpas ang mga ekokritiko sa “panlipunang konstraktibismo” at “lingguwistikong determinismo” sa pagbasa ng panitikan (Barry 1995, 255). Gayumpaman, sa isasagawang pag-aaral ng akdang pambata at disaster, tinitingnan ang interseksiyon ng lipunan at kalikasan. Isang puna mula kay Alan Liu sa mga ekokritiko (na napunto na rin ni Evasco), na ang pagdidiin sa kalikasan, bilang “naririyang na,” ay isang paraan ng pag-iwas sa politika at usaping panlipunan (Barry 1995, 244). Sapagkat ang disaster ay isang penomenong maaaring tingnan sa lente ng vulnerabilidad at resilience, mga pananaw na nakalubog sa panlipunang konstraktibismo, hindi maaaring iwasan ang pagtalakay sa bagyo at baha nang hindi kinokonsidera ang pangkasaysayang kaligiran at panlipunang kalagayan ng mga naroroon sa kuwento.

Bagyo Bilang Disaster sa Panahon ng Administrasyong PNoy

Maaaring tingnan gamit ang materyalistang pagtingin ang pag-usbong ng mga kaisipan hinggil sa disaster. Sa pag-aaral na ito, iginigiit ang kahalagahan

ng peryodo ni PNoy bilang tagpuan ng paglulunsad at paglilinang ng mga panibagong pananaw at paradigma hinggil sa disaster. Hindi maipangyayari ang ganitong inobasyon kung hindi muna kikilalanin ang mga disaster bilang materyal na batayan ng pagsibol ng idea at kamalayan.

Nagsisilbing ikutang usapin sa panahon ng Administrasyong Aquino ang disaster na dulot ng mga bagyo. Sa pagpapahayag pa lamang ni Aquino ng kandidatura para sa pagkapangulo noong 9 Setyembre 2009, haharapin na ng bansa ang magkasunod na (TS) Ondoy (*Ketsana*, 24-27 Setyembre 2009) at (T) Pepeng (*Parma*, 30 Setyembre- 10 Oktubre 2009). Tinatayang nagkakahalaga ng P11 bilyon ang pinsala sa impraestruktura at agrikultura ng (TS) Ondoy, samantalang lumobo na sa P27.297 bilyon ang pinsalang dulot ng (T) Pepeng (“NDCC Update: Ondoy and Pepeng” 2009, 4-5). Sa pagkakaluklok ni PNoy matapos niyang manumpa noong 30 Hunyo 2010, mananalasa naman ang (T) Yolanda (*Haiyan*, 6-9 Nobyembre 2013), kung saan tinatayang P89.6 bilyon ang kabuoang halaga ng pinsala, 1,084,762 bilang ng kabahayan ang nasira, 6,300 katao ang namatay, 28,689 ang nasugatan, at 1,061 ang nawawala (“NDRRMC Update: Yolanda” 2014, 1). Ayon sa Citizens’ Disaster Response Center, “Malaki ang naiambag ng Typhoon Yolanda sa pagtaas sa mga naapektuhang tao, na naglagay sa 2013 bilang ang taong pinakaapektado ng disaster mula pa noong 2006 nang may kabuoang 26,131,924 naapektuhang tao” (Citizens’ Disaster Response Center 2013, 9). Ilan pa sa mga bagyong nagdulot ng matinding pinsala at panganib sa peryodong ito ay ang (T) Juan (*Megi*, 15-20 Oktubre 2010), (TS) Sendong (*Washi*, 14-18 Disyembre 2011), (T) Pedring (*Nesat*, 26-28 Setyembre 2011), (TS) Gener (*Saola*, 30-31 Hulyo 2012), (T) Pablo (*Bopha*, 2-9 Disyembre 2012), (T) Glenda (*Rammasun*, 13-17 Hulyo 2014), (T) Ruby (*Hagupit*, 3-10 Disyembre 2014), (T) Lando (*Koppu*, 14-22 Oktubre 2015), at (T) Nona (*Melor*, 9-17 Disyembre 2015) (Citizens’ Disaster Response Center 2010, 10; 2011, 6; 2012, 6, 10; *Patnubay sa Weder Forkasting* 2014, 62-63).

Nagbunsod ang mga mapaminsalang disaster sa reoryentasyon ng pananaw sa pananaliksik at pagresponde sa pananalasa ng bagyo. Bago pa man kay PNoy, itinaguyod na ng *Philippine Disaster Risk Reduction and Management Act of 2010* (naaprubahan, 27 Mayo 2010), bago bumaba sa puwesto si Pangulong Gloria Macapagal-Arroyo. Ipinagpatuloy naman ni PNoy ang National Disaster Risk Reduction and Management Plan (NDRRMP) at Pre-Disaster Risk Assessment (PDRA) ng National Risk Reduction and Management Council (NDRRMC). Kasunod na pinasimulan ang Project Nationwide Operational Assessment of Hazards (NOAH) noong 2012 ng Department of Science and Technology (DOST) (“Philippine Disaster Risk” 2010; Montenegro 2015). Nagmistulang “paradigm shift” ang pagpapabuti ng batas hinggil sa disaster management sa Pilipinas, nang

palitan ang Presidential Decree No. 1566 (11 Hunyo 1978), na nagtataguyod ng National Program on Community Disaster Preparedness, ng Republic Act No. 10121 (27 Mayo 2010) (“Philippine Disaster Risk” 2010; “Y It Happened” 2014, 2-3). Nagsilbing ugat ng mga proyektong ito ang kolektibong danas matapos ang mapinsalang Ondoy at Pepeng sa panahon ni Pangulong Macapagal-Arroyo. Batay sa R.A. 10121, sek. 5 pinalitan ang National Disaster Coordinating Council ng National Disaster Risk Reduction and Management Council na binubuo ng mas maraming kasaping-ahensya (“Philippine Disaster Risk” 2010). Gayundin, idinidiin ng R.A. 10121 ang mga sumusunod na inobasyon: 1) lapit na mula ibaba pataas (lokal patungong nasyonal) na higit na naghihikayat ng pakikilahok sa pagpapahina ng disaster risk, 2) pananaw na sinasalamin ng vulnerabilidad ang disaster sa halip na likha lamang ng pisikal na hazard, at 3) tuon sa tunay na panlipunan at pantaong development upang mapahina ang disaster risk sa halip na tuon lamang sa pagtugon at pagmamatyag sa mga disaster (“Y It Happen” 2014, 3).

Gayumpaman, hindi rin maikakaila ang mga usapin at suliranin sa panahon ni PNoy hinggil sa paghahanda, pagresponde, at mitigasyon kapag may nangyayaring disaster. Ayon sa Philippine Disaster Report 2013 ng Citizens’ Disaster Response Center, bagamat nagpakita ng pababang trend ang kadalasan (frequency) ng disaster mula 2004 hanggang 2010 at 2012 hanggang 2013, kapansin-pansin naman ang matinding pagtaas mula 2012 hanggang 2013 (pazizag-zizag mula 2004 ang trend) ng bilang ng mga naapektuhang tao (2013, 9). Isa itong pagpapatunay sa tunguhin ng lente ng vulnerabilidad na hindi lamang ang panlabas na “likas na hazard” ang bumubuo sa “disaster,” kundi maging ang mga panloob na kontradiksiyon at inekwalidad sa lipunang naapektuhan ng disaster. Sa Yolanda, naitala ang mga problema tulad ng kabagalan ng pagresponde, kuwestiyonableng pagtatala ng casualty, kawalan ng immunization para sa mga boluntaryo, isyu ng “no-show” ng pangulo, pagkapanis ng libo-libong food pack na tinatayang nagkakahalaga ng P2.8 milyon para sa mga nasalanta, milyon-milyong halaga ng cash donation na hindi pa nagagastos at nakatago lamang sa mga bank account ng Department of Social Welfare and Development, at hindi maayos na ugnayan ng pamahalaan at mga lokal na ahensiya sa pag-aabot ng tulong (Torres-Tupas 2013; Ramos 2013; Dinglasan 2014; Hegina 2014; Cabacungan 2015). Sa inilabas na resulta ng survey ng Pulse Asia noong Disyembre 2013, bumaba ang approval rating ni PNoy ng 6% (Santos 2014). Isinagawa ang survey na ito matapos ang maiigting na disaster tulad ng matinding lindol sa Bohol at ang pananalasa ng Yolanda. Sa parehong buwan, naglabas din ng resulta ang Social Weather Station (SWS) kung saan tumaas ng 1% ang satisfaction rating at 2% ang overall 2013 rating ni PNoy (Santos 2014), samantalang maitutumbas ang “very good” sa 73% approval rating ni PNoy na sinasabing boses diumano ng mga nasalanta ng Yolanda (Corrales

2014). Kinaharap nito ang panunuligsa mula sa bloc ni Leyte Representative Martin Romualdez; nagprotesta rin ang 15,000 katao sa Leyte at Samar bilang pagkondena rito (Cruz 2014). Sumikat ang katawagang “Noynoying” na nangangahulugang “do-nothing” o “walang ginagawa” (“Noynoying” 2012; “‘Noynoying’ gets international attention” 2012). Isa ang usaping pandisaster sa mga isyung tinukoy ng Anakbayan na kakakitaan ng *Noynoying*, partikular ang disaster ng (TS) Sendong sa Hilagang Mindanao (Castillo 2013, 77-79).

Sa iba namang usapin tulad ng edukasyong pangkapaligiran at pandisaster, isa sa mga tugon para sa “pangangailangang palakas ang kampanya para sa madali at simpleng weder forkasting upang maiwasan at makaligtas sa anumang peligrong hatid ng weder” (Virgilio S. Almario, sa *Patnubay 2*, 2015) at “pagsasakapangyarihan sa kabataan na paniguru hing ligtas ang kanilang mga sarili... na mainam na makababawas sa personal na antas ng risk sa mga hazard” (Bro. Armin Luistro, FSC, sa *What Happens* iii, w.t.) ay ang paglalathala ng mga pang-edukasyong materyal at akda. Ito ang mga layunin ng paglilimbag ng *Patnubay sa Weder Forkasting* sa pagtutulungan ng DOST at Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), at *What Happens in Disasters*, sa pagtutulungan ng Department of Education (DepEd) at Japan International Cooperation Agency (JICA). Sa antas pandaigdigang, nangunguna ang mga non-government organization para sa pananaliksik at paglalathala para sa edukasyong pangkapaligiran sa kabataan. Naunang inilathala nitong 2010 ng Save the Children ang *Living With Disasters and Changing Climate: Children in Southeast Asia Telling Their Stories About Disaster and Climate Change*, kung saan mababasa ring tumulong ang naturang organisasyon sa mga nasalanta (lalo na ang mga bata) ng bagyong Ketsana (Ondoy) sa Pilipinas at Vietnam (Chaimontree 2010, 9). Inilabas ng United Nations Children’s Fund (UNICEF) at International Strategy for Disaster Risk Reduction (UNISDR) noong Disyembre 2011 ang *Children and Disasters: Building Resilience Through Education* na sumaklaw sa mga bansang kabilang sa Central and Eastern Europe/The Commonwealth of Independent States (CEE/CIS). Taong 2011 din ilalathala ng International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies ang *Public Awareness and Public Education for Disaster Risk Reduction: A Guide*. Makapangyarihan ang paggigiit sa mga publikasyon na “hindi dapat tingnan ang mga bata bilang mga biktima, kundi mga tagaganap” sa pagtugon sa mga epekto ng disaster at pagbabagong-klima (Chaimontree 2010, 4), at ang paghulma sa madla bilang mga “aktibong bahagi ng kultura ng kaligtasan” (“Public awareness” 2011, 14).

Panunuri: Kaligirang Pangkasaysayan ng Produksiyon ng mga Picturebook

Gamit ang ekokritikong dulog na nagtutuon din sa kaligirang panlipunan at pampanitikan, pag-aaralan dito ang ilan sa mga akdang pambatang nailathala sa loob ng administrasyong Aquino (2010-2016) (eksepsiyon ang *Bituin* na naunang lumabas ng 2009). Mahahati ito sa dalawang katagorya: 1) mga picturebook, na may parehong gampanin ang berbal at biswal na naratibo para sa paglalahad ng kuwento, at 2) mga aklat impormasyonal, na nagtatampok ng mga kaalaman na maaaring walang “tunay” na banghay/salaysay/kuwento, o hindi-katha (nonfiction). Maibibilang ang mga sumusunod bilang mga picturebook: *Bituin and the Big Flood* (2010), *Signal Number 3* (2014), *Noah and the Great Flash Flood* (2014), *Maria’s Colorful Banca* (2014), at *What Happens in Disasters* (inilunsad 2016). Para naman sa mga akdang impormasyonal: *Let’s Get Ready* (2013), *Can We Live without Trees?* (2014), *Handa ako!* (2015), at *Patnubay sa Weder Forkasting* (2015). Para sa panunuring ito, magtutuon lamang sa mga picturebook.

Bagamat umiikot sa bagyo bilang isang likas na hazard, iba-iba ang ibinabahaging disaster sa mga picturebook. Pinakamadalas na itampok ang baha (sa *Bituin and the Big Flood*, *Noah and the Great Flash Flood*, *What Happens in Disasters?*, at *Signal Number 3*), kung saan maihahanay ang pinsala batay sa taas ng baha o sa lakas ng pagragasa nito. Makikita ring hazard ang malakas na bugso ng hangin (sa *Maria’s Colorful Banca*), matagalang buhos ng ulan (sa *Noah and the Great Flash Flood*), pagguho ng lupa (sa *Bituin and the Big Flood*), at pananalasa at pagragasa ng madumi o maputik na baha (sa *What Happens in Disasters?*).

Mahihinuha mula sa paglitaw ng mga akda ang korelasyon nito sa pananalasa ng ilan sa pinakamapaminsalang bagyo sa Pilipinas. Mauna nang sisibol ang unang tagapagsulong ng kathang pambata na nagtatampok ng karanasan, kaalaman, at kamalayang pandisaster noong 2009, isang taon bago ang administrasyong Aquino. Isinulat ng mamamahayag at kolumnistang si Ma. Ceres P. Doyo at iginuhit ng kartunista at pintor na si Jess Abrera, inialay ang *Bituin and the Big Flood* sa mga batang nasawi at nakaligtas noong bagyong Ondoy at Pepeng (Doyo at Abrera 2010, 3). Inilimbag ito ng Anvil Publishing, at lumabas sa mga pamilihan ng aklat noong 24 Disyembre 2009 (Doyo 2009). Ilan sa mga pinagbatayan ng materyal ni Doyo ay ang pagbisita sa isang disaster area, mga balita, at primaryang tala hinggil sa trauma ng mga batang nagdusa ng mga likas na disaster na nangyari kamakailan (Doyo 2009). Isang bahagi ng parateksto (Doyo at Abrera 2010, 24) ang listahan

ng mga gabay na tanong na mag-uugnay sa kuwento at sa karanasan ng mga bata, at humihikayat na ibahagi ang kanilang karanasan, lalo na kung nahihirapan silang ikuwento ito. Komunsulta rin si Doyo sa isang child psychotherapist upang mapabuti pa ang kuwento at mga gabay na tanong (Doyo at Abrera 2010, 3).

Matapos ang tatlong taon, taong 2014 nang mailalathala ang tatlong picturebook, *Signal Number 3, Maria's Colorful Banca*, at *Noah and the Great Flash Flood*, batay sa disaster mula sa Yolanda noong 2013. Dalawang akda ang naisulat ni Luis P. Gatmaitan na tumatalakay sa disaster. Una niyang maisusulat noong 2005 ang isang personal na sanaysay na naglalahad ng karanasan ng mga bata na napinsala ng pagguho ng lupa sa Real, Infanta, at Nakar sa Quezon. Nakabatay ang sanaysay na *Tapok at Banlik* sa kaniyang karanasan nang magtungo bilang facilitator ng Arts Therapy Workshop sa UNICEF-CCP sa Real, Quezon kung saan naganap ang “mudslide tragedy” ng Nobyembre 2004 (Gatmaitan 2018). Nagwagi ito ng Unang Gantimpala sa Don Carlos Palanca Memorial Awards para sa Sanaysay noong 2005 din. Naisipan naman niyang ituloy ang pagsulat ng isang kuwentong pambata hinggil sa disaster nang maganap ang trahedya ng Yolanda sa Tacloban: “Nang maganap ang Yolanda, pinangatawanan ko nang sulatin ang akda upang makapag-ambag ako sa ani ng panitikang pambata tungkol sa natural disasters” (Gatmaitan 2018). Makikita ang koneksiyon sa *Tapok at Banlik* sa kaniyang pag-aalay sa *Signal Number 3*, na iginuhit ni Jether Amar at inilathala ng OMF Literature: “For the child survivors of the Real, Quezon mudslide tragedy” (Gatmaitan at Amar 2014, end paper).

Ikinatha naman ang *Maria's Colorful Banca* ng apat na manlilikha: ang mag-inang Ella Louise Francia at Minnie Francisco-Francia bilang mga may-akda at sina RJ Aquino at Janice Y. Perez bilang mga tagaguhit. Isang self-published na akda, nakabatay ang kuwentong ito sa karanasan ng mga taga-Bantayan Island sa dulo ng Cebu, kung saan naganap ang ikaapat na pag-landfall ng (T) Yolanda noong 8 Nobyembre 2014 (Francia et al. 2014, 24; “NDRRMC Update: Yolanda” 2014, 1). Bahagi naman ng mga proyekto sa pagitan ng Japan International Cooperation Agency (JICA) at administrasyong Aquino (partikular ang Department of Education) ang paglalathala ng isang “story book” na nagsusulong ng kamalayang pandisaster para sa mga mag-aaral, ang *What Happens in Disasters*. Inilunsad ang akdang ito na naglalaman ng mga tala mula sa mga piling batang nakaranas ng likas na disaster sa Bohol, Albay, Leyte, Maynila, at Samar noong 2016 (“News from Philippines” 2016, 5). Inilathala naman ng Chikiting Books ng Vibal Publishing ang *Noah and the Great Flash Flood* (2014), na sinasabing isang repormulisadong kuwento na mula sa Bibliya na naggigiit ng kamalayang pangkapaligiran.

Mga Aklat Impormasyonal

Sa bahaging ito, bahagyang tatalakayin ang iba pang mga akdang pambata na pumapaksa sa disaster, at nasa isang partikular na anyo ito: ang mga aklat impormasyonal. Makikita ng “ikatlong dekada ng panitikang pambata” (2000-2009) ang “paglawig ng depinisyon” ng panitikang pambata, kung saan lilitaw ang “mga aklat na hindi maituturing na sumusunod lamang sa anyo ng *picture book* na palasak na anyo ang [sic] panitikang pambata sa bansa” (Evasco 2012, 129-130). Mula sa namamayaning mga picturebook na kakikitaan ng naratibo o kuwentong inilalahad ng salita at guhit, nagkaroon ng paglago ng mga aklat impormasyonal, kung saan pangunahin ang “impormasyon” na inilalahad kaysa sa “kuwento” ng aklat. Sa pandaigdigang produksiyon ng aklat impormasyonal, matatag na ang pundasyon nito na masisilayan sa anyo ng mga encyclopedia, almanac, at atlas para sa mga bata at kabataan. Kadalasan, di-piksiyon ang nilalaman ng mga aklat impormasyonal. Pinuri naman ni Evasco (2012, 132) ang ambag ng Adarna House sa pagtataguyod ng mga aklat impormasyonal, ang mga “ensayklopedik na aklat reperensiya ng mga impormasyon at pangkulturang kaalaman para sa batang Filipino.”

Ang produksiyon ng mga akdang impormasyonal ay maikakategorya bilang komersiyal at pampamahalaan. Dalawang ahensiyang pampamahalaan, ang Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) at ang Philippine Atmospheric Geophysical and Astronomical Services Administration (PAGASA) ang nagtulungan upang mailathala ang isang diksiyonaryo ng mga terminong may kinalaman sa weder, ang *Patnubay sa Weder Forkasting* (2014). Bagamat hindi direktang sinasabing pambata ito, makikita sa anyo ng mga larawan at sa pagiging “ensayklopedik” nito ang pinagtutuonang mambabasa. Sa mga komersiyal na publikasyon, nariyan ang inilathala ng Anvil Publishing, *Let's Get Ready* (2013), at ang mga inilathala ng Adarna House, *Handa ako!* (2015) at *Can We Live without Trees?* (2014), na isa sa serye ng impormasyonal na aklat na kinabibilangan ng *Can We Plug Into Lightning?* (2007), *Can We Drink the Ocean?* (2007), at *Can We Live on Mars?* (2009).

Masisilayan sa mga aklat impormasyonal ang pagtatampok ng iba't ibang anyo ng hazard, na maaaring mahati sa apat na kategorya: bagyo, sunog, pagsabog ng bulkan, at lindol. Higit pa sa pagiging isang manwal ng mga praktikal na kaalaman sa panahon ng disaster, ipinamalas din (halimbawa ng *Let's Get Ready*) ang pagiging interaktibo sa pamamagitan ng mga word puzzle hinggil sa paksa. Mahalagang elemento rin ang mga ilustrasyon upang gawing kapana-panabik at nakakapagpanatili ng attention span. Higit pa roon, makikita sa mga akdang impormasyonal na ito ang maingat na pagpapakahulugan sa mga terminong pandisaster. Isa itong pagpapamalas

ng pagtuturo ng mga siyentipikong konsepto kapanabay ng edukasyong pangkultura at panlipunan. Gayumpaman, maaari ring tingnan ang ilang mga kalituhan tulad ng mga “sinonismong walang hangganan,” suliranin sa tuwirang panghihiram, at inkonsistensi, tulad ng mapupuna sa *Patnubay sa Weder Forkasting* (de Leon 2018).

Bago Maganap ang Disaster: Ang Kaligiran ng Vulnerabilidad

Bilang isang panlipunang konstrak, tutukuyin ng konsepto ng vulnerabilidad hindi lamang ang salik ng pangkalahatang kalagayan ng pangkapaligirang krisis kundi maging ang mga partikularidad sa bawat lugar. Sa kaniyang pag-aaral hinggil sa hazard ng baha, kinilala ni Bankoff (2003, 95) na sa isang banda, bunga ito ng global na krisis pang-ekolohiya, ngunit sa kabilang banda, dulot din ito ng mga lokalisdong gawain ng tao. Ayon naman sa Citizens’ Disaster Response Center (2014, 5-6), mahahati ang mga katangian ng vulnerabilidad ng Pilipinas sa dalawa: a) ang pisikal at heograpikong katangian, at b) sosyo-ekonomiko at pampolitikang kalagayan, na kinabibilangan ng kahirapan, kakulangan sa trabaho, mababang sahod at mataas na cost of living, at hindi sapat na panlipunang serbisyo. Tumatapat ito sa paghahanay nina Anderson at Woodrow, ang pisikal/materyal at panlipunan/organisasyonal (Lanada et al. 2016, 19-20).

Sa bahaging ito, sisimulan ang pagbasa sa pagtingin sa heograpiya at topograpiya ng pamayanan sa kuwento. Lumilitaw na mas vulnerable ang mga pook batay sa kanilang lokasyon at taas ayon sa taas ng dagat (Bankoff 2003, 99). Maliban sa disaster ng bagyo, nagsisilbing hazard ang baha sa mga naturang kuwento. Mahihinuhang nasa rural na lunan ang karamihan sa mga kuwento, lalo na sa *Bituin and the Big Flood*, *Noah and the Great Flash Flood*, at *Maria’s Colorful Banca*. Mapapansing malapit sa bundok ang bahay nina Bituin, na kalauna’y makikitang may natapyas na bahagi dulot ng kawalan ng mga puno sa panahon ng disaster (Doyo at Abrera 2010, 22-23). Tutukuying sa baryo nakatira si Noah sa unang spread pa lamang (Zamora-Martinez at Doctor 2014, 3). Masisilayan naman ang pampang ng dagat malapit sa tirahan nina Maria (Francia et al. 2014, 5-6). Kabuhayan din ni Maria at ng kaniyang ama ang kanilang taniman ng mga lato (seaweed), at isa ring pasyalan ang mga bakawan (mangrove) na tirahan ng mga alitaptap at munting isda (Francia et al. 2014, 1-2, 7-8). Pupuntuhin naman sa “The Typhoon that Swept Us Away” sa *What Happens in Disasters?* na nakatira ang

pamilya ni Bert sa isang islang madalas na binibisita ng bagyo, bagamat hindi ito direktang inilalarawan ng ilustrasyon (Dayao at Santillan 2016, 30).

May iminumungkahi namang sosyo-ekonomikong antas kung susuriin ang estruktura ng mga bahay at mga kagamitan ng mga tauhan. Sa *Signal Number 3*, maaaring sabihing nasa gitnang-uri (middle-class) ang tampok na pamilya sapagkat mayroon silang dalawang-palapag na bahay, na may antena ng telebisyon, yerong bubong, at disenyong “bahay-na-bato”; mga muwebles, ilaw, at radyo sa silid-kainan; kapasidad na maghanda ng emergency kit; mga tinukoy na gamit (“appliances, furniture, and other things”); edukasyon nina Yani at Tintin (itinanong ni Tatay sa isang bahagi kung natapos na ni Yani ang kaniyang assignment); at komposisyon ng pamilya (isang extended family sapagkat kasama ang lolo at lola maliban pa sa ina, ama, at dalawang anak; mayroon ding mga alagang aso) (Gatmaitan at Amar 2014, 2-3, 6-7, 8-13, 18-19, 24-25). Sa *Maria’s Colorful Banca*, masasabing ang pamilya ni Maria ay nasa uring manggagawa sa rural na tagpuan (rural working class), na iminumungkahi ng trabaho ng ama ni Maria (isang mangingisda, na nanghuhuli ng isda’t hipon, at may pinapalagong taniman ng lato); kung kaya’t ang pagkawasak ng paboritong bangka ni Maria ay hindi lamang nagbunsod ng kalungkutan kundi ng pagkaantala rin ng kabuhayan ng pamilya (Francia et al. 2014, 1-4, 9-10). Sa aspektong heograpiko, makikitang vulnerable ang kanilang bahay-kubo na nasa tabing pampang. Gayumpaman, pupuntuin din ni Bankoff sa perspektiba ng arkitektura na “isang mabuting halimbawa ang payak na *nipa* at kawayang kubo: madali itong muling itayo kapag nasira at mas kaunti ang mapipinsalang tao sa panahon ng bagyo at lindol” (2007, 26).

Sa dalawang kuwento ng *What Happens in Disasters?* (2016) na tumatalakay sa bagyo at baha, mapapansin ang pagtukoy sa heograpikong kondisyon. Ipinunto sa *What Lurks in Floodwater* na laging binabaha ang erya ng paaralan na pinapasukan ni Clara, at nasabi rin ng kanilang guro na “We all know what to do when it floods” (Dayao at Santillan 2016, 20-21). Sa *The Typhoon that Swept Us Away*, nang payuhan si Mama ni Aunt Dolly na tumungong evacuation center, sinabi ni Mama na sanay na sila sa mga bagyo at makakapal naman ang kanilang sementong dingding (Dayao at Santillan 2016, 29). Isinalaysay rin na nakatira ang mag-anak sa isang pulong palaging dinadaan ng mga bagyo, ngunit naramdaman nilang ligtas sila sapagkat nakatayo pa rin ang bahay matapos ang marami nang karanasan sa pananalasa ng bagyo (Dayao at Santillan 2016, 30). Ipinapahiwatig sa ganitong mga paglalahad (lokasyon, arkitektura, at kamalayan ng mga tao hinggil sa hazard at disaster) ang “pagsasakaraniwan ng banta” (*normalization of threat*), na bunsod ng pagiging malay sa posibilidad at frequency ng mga disaster sa pang-araw-araw na buhay sa lipunang Filipino (Bankoff 2007, 26). Hinggil sa sosyo-ekonomikong kalagayan, nasa gitnang-uri ang parehong

pamilya: makikita ang kapasidad na makapagpaaral ng anak, magpagamot sa hospital, at makabili ng bota at kapote (Dayao at Santillan 2016, 22-25), at makapagpundar ng bahay at makapag-ingat ng mga aklat, cellphone, at laptop (Dayao at Santillan 2016, 29-33).

Bilang panitikang pambata, kasama sa lente ng vulnerabilidad ang salik ng gulang. Maituturing na vulnerable ang mga bata sa harap ng disaster. Makikita ito sa pangangailangan ng mga tauhang nakakatanda upang malampasan ng mga bata ang unos. Sa *Signal Number 3*, ang ina ni Yani ang gumising sa kanila upang paakyat sa itaas sapagkat tumataas na ang baha. Sila rin ang pinauna kasama ang kanilang mga lolo at lola. Hawak-hawak si Bituin ng kaniyang ina samantalang nasa batya naman ang kaniyang nakababatang kapatid habang sinasalubong ang baha. Yakap-yakap ng kaniyang ama't ina si Maria habang binabagyo ang kanilang tahanan. Gayumpaman, sa susunod na mga pahina ng mga kuwento, isasakapangyarihan ang mga bata sa pamamagitan ng pagbibigay sa kanila ng gampanin sa panahon ng pagbangon matapos ang bagyo.

Mahalagang salungguhitan din sa bahaging ito hindi lamang ang pagtukoy sa heograpiya, arkitektura, at sosyo-ekonomikong kalagayan, kundi maging ang mga lokalisadong gawain ng mga tao na nakapag-aambag sa pagpapataas ng antas ng risk at vulnerabilidad. Mahihinuha mula sa mga lokalisadong gawain ang isang tradisyonal na didaktikong formula: ang pagpupunto ng “sanhi-bunga” sa mga kuwentong nagtatampok ng tunggaliang tao-kapaligiran. Higit itong makikita sa *Noah and the Great Flash Flood*, kung saan ang pagpuputol ng puno, pagtatapon ng basura sa dalampasigan, pagtatapon ng mga pinagbalatan ng gulay sa sapa, at pagtitimbon ng mga kalat sa lupa ay sinasabing pag-aabuso ng tao sa kalikasan, kung kaya't kinakailangan ang isang delubyo na magtuturo sa kanila na magbalik-loob sa kalikasan (Zamora-Martinez at Doctor 2014, 6-13, 26-27). Ganito rin ang napagtanto ng mga taong nagbakwit sa komunidad nina Bituin: “dapat huwag putulin ang lahat ng mga puno sa bundok” at “hindi tayo dapat basta magtapon ng basura kahit saan para makadaloy nang maayos ang ilog” (Doyo at Abrera 2010, 16-17). Mula rito, sumisibol ang isang arketipo ng didaktikong panitikan: *Loob-Pagkawala(y) ng Loob- Pagbabalik-loob* (tingnan ang Guillermo 2014, 14). Ang ganitong “pagkakaroon ng loob” sa kalikasan, “pagkawala o pagkawalay ng loob” dulot ng ganid at pag-abuso sa kalikasan, at “pagbabalik-loob” matapos ang isang mapaminsalang disaster ay masisilayan na sa mahabang tradisyong didaktiko sa mga kuwento, lalo na sa kuwentong pambata na ang isang pangunahing tungkulin (*function*) ay upang magbigay-aral o babala. Maiiugap pa ito sa kuwentong-bayan ng diwatang si Mariang Sinukuan ng Bundok Arayat, kung saan ang pagkaganid at pag-abuso ng mga tao sa kalikasan ay nagbunsod sa “disaster” ng kadahupan ng mga likas na yamang mula sa

ilahas. Tulad ng nailahad na, nabigyan na ito ng kategorisasyon ni Evasco bilang mga kuwento ng “pagbabanta” at “paghihilom” (2007, 55-62). Sa pagdaragdag ng isang makapangyarihang metapisikong nilalang, masasabing hindi lamang nananatili bilang tunggaliang tao-kalikasan ang arketipo ng mga kuwento, kundi maging ng tunggaliang tao-diyos/nakatataas na nilalang (higher being). Nagsisilbing personipikasyon ng nakatataas na nilalang ang kalikasang inaabuso ng mga tao, at siyang nagdudulot ng mapangwasak na disaster. Kung gayon, pumapasok ito sa “kultura ng disaster” o mga lokalisadong pakahulugan sa mga penomena ng hazard at disaster (tingnan ang Bankoff 2004, 91).

Sa pag-unlad ng mga akdang pambatang pandisaster, tinangka nang lampasan ang ganitong limitadong pananaw at nangangaral na tono ng pagkukuwento. Patunay rito ang mga akdang *Signal Number 3* at *Maria's Colorful Banca* na higit na nagtutuon sa mga tema ng pakikiangkop, pagbangon, at muling pagbuo ng pag-asa para sa mga bata at pamayanang nakaranas ng malagim na disaster. Napalitaw nito ang sinasabi ni Evasco (2011, 125) na bagamat didaktiko ang layunin, hindi nito dapat isantabi ang kasiningan na mapapalitaw sa “husay (*craft*) ng pagkakasulat.”

Habang at Pagkatapos ng Disaster: Mga Patunay ng Resilience

Matutukoy ang resilience sa mga bahaging *habang* at *pagkatapos* ng disaster. Lilitaw rito ang mga pagpapahalaga at katangian ng mga tao upang makiangkop at makaalwan sa pinsalang dulot ng disaster. Kaugnay nito, tutukuyin din ang pagsasalikop ng vulnerabilidad at resilience sa daloy ng banghay ng mga kuwentong pambata.

Resilience sa Sikolohiyang Pilipino

Sinasalungguhitan sa isang sikolohikong pag-aaral patungkol sa pinsala ng Ondoy na ang pampamayanang resilience ay maaaring layon o isang proseso patungo sa isang inaasam na layon (Adviento at de Guzman 2010, 104). Mula sa napunto nang mekanismo ng pakikiangkop (*coping mechanism*) ng

ilang dayuhang iskolar tulad nina Bankoff at Gaillard, natukoy naman nina Adviento at de Guzman ang ilang positibong katangiang taglay ng mga Pilipino na nakaranas ng disaster ng Ondoy. Ito ay ang *pakikibagay sa kalikasan, malasakit, bayanihan, tiwala, pagtitiis, pagkamasayahin at palabiro, lakas ng loob at tapang sa gitna ng takot, pagkamaparaan, pasasalamat, at pananalig sa Diyos* (Adviento at de Guzman 2010, 110). Sa pagpupunto naman ni Bankoff (2007, 28) ng pagsasakaraniwan ng banta (*normalization of threat*) at mga kultura ng disaster at pakikiangkop (*cultures of disaster and coping*), tinukoy niya ang ilang katangian ng emosyonal at sikolohikong adaptasyon: ang konsepto ng *bahala na* (maiugnay sa *lakas ng loob* at tapang sa gitna ng takot sa halip na sa *fatalismo*), mga elemento ng *pananampalataya* at *pananalig* sa kapangyarihan ng divinidad, *bayanihan* (lampas pa ito sa kahulugan ng “pagkakaisa”/unity o “pagsasama-sama”/togetherness sapagkat taglay ang konotasyon ng parehong pagkakakilanlan at ugnayan), *pakikipagkapwa* at *pakikisama* (na kaugnay ng *bayanihan* hinggil sa pagpapahayag ng pagiging nasa iisang pamayanan), at pagiging *masayahin* at *palabiro* (*sense of humor*).

Bilang ambag sa mga konsepto ng pagpapahalaga at positibong katangian nina Adviento at de Guzman (2010), maging sa pinasimulan ni Bankoff (2007), nagsagawa ng preliminaryong paghahanay ng mga naturang konseptong ito kaugnay ng pagdadalumat ng Sikolohiyang Pilipino. Isang pagtatangka ito upang pag-ugnayin ang mga pagpapahalagang Filipino sa konsepto ng resilience mula sa Kanluraning pagteteorya sa araling pandisaster.

Gumamit sa pag-aaral na ito ng dalawang pagsasakategorya ng mga pagpapahalaga at katangian: a) batay sa pakikipag-ugnayan, at b) batay sa uri ng resilience. Makikita sa unang pagsasakategorya ang hanay ng *pakikipag-ugnayang labas sa pakikipagkapwa-tao* na nakatuon sa mga panlabas at dipantaong ugnayan. Sa isang banda, kinikilala nito ang ugnayan ng tao sa kalikasan at sa diyos, na makikita sa *pakikibagay sa kalikasan* at *pasasalamat, pananalig, at pananampalataya sa Diyos*. Sa kabilang banda, higit na marami ang nilalaman ng hanay para sa *panloob na damdamin at pakikipagkapwa-tao*. Para kay Virgilio G. Enriquez, ang *kapwa* o *pakikipagkapwa* ay ang “batayang konsepto” at “buod na pagpapahalaga” (*core value*) sa Sikolohiyang Pilipino (Navarro 2004, 12-13). Sa isang maagang sulatin, ipinunto ni Enriquez (1977, 7) na ang *pakikipagkapwa* ay parehong *paninindigan* (conviction) at *pagpapahalaga* (value). Mahahati ang dalumat ng *kapwa* sa dalawa, batay sa pakikipag-ugnayan: *ibang tao* (tagalabas) at *hindi ibang tao* (tagaloob o kabilang sa atin) (Navarro 2004, 12-13). Sa *ibang tao*, kinasasaklawan ito ng *pakikitungo, pakikisalamuha, pakikilahok, pakikibagay, at pakikisama*; samantala, sa *hindi ibang tao*, kabilang ang *pakikipagpalagayang-loob, pakikisangkot, at pakikiisa* (Navarro 2000, 17). Pareho itong nasa tunguhin ng *pagkakaisang-loob* at *pag-aalay ng buhay para sa isa’t isa* (Navarro 2000, 17).

Bilang karagdagan, inihahanay ni Enriquez (1977, 4) ang dalumat ng *malasakit* sa ilalim ng *paninindigan* (conviction), na maaaring iugnay sa mas malalim na pakikiugnay sa kapwa (kung gayo’y sa hanay ng *hindi ibang tao*). Ang *bayanihan* ay maaaring maging pakikilahok at pakikisama (ibang tao), o pakikisangkot at pakikiisa (hindi ibang tao). Iba-iba rin ang antas ng pakikipagkapwa para sa *pasasalamat*: maaari itong nasa anyo ng pakikitungo o pakikipagpalagayang-loob. Kinikilala naman na nakaangkla sa pakikipagkapwa ang *palabiro*, na maiuugnay sa *biro*, na kinikilala ni Enriquez bilang “associated behavior pattern” (kaugnay na kilos) (Navarro 2004, 16). Maaari namang ihanay sa panloob na damdamin ang *pagkamasayahin* (na kaugnay din ng *palabiro*), *pagkamaparaan*, at *pagtitiis*.

Para sa ikalawang uri ng pagsasakategorya, maihahanay ang mga katangian at pagpapahalaga ayon sa uri ng resilience (Gaillard 2007, 523). Pumapasok sa kategorya ng *pagiging bukas/pagbabago* (openness) ang mga nasa *pakikipag-ugnayang labas sa pakikipagkapwa: pakikibagay sa kalikasan, pananalig sa Diyos/pananampalataya at pananalig*. Kinikilala rito ang kakayahang tanggapin ng mga naapektuhan ang kanilang kapalarang ibinunga ng mga likas na hazard, at ang pagpapasa-diyos ng lahat ng mga bagay na hindi na abot ng kanilang kontrol. Gayundin ang mga pagpapahalaga na nasa *panloob na damdamin at pakikipagkapwa: pagkamasayahin, palabiro, pagkamaparaan, pakikipagkapwa, pakikisama, pasasalamat, malasakit, at bayanihan*. Maaaring sabihing tumatapat ang *pagiging bukas/pagbabago* na uri ng resilience sa “accomodative/colonial surface values” (paayong paimbabaw na pagpapahalaga) ni Enriquez sapagkat nagtataglay ito ng mga pagpapahalaga tulad ng *pakikisama at utang na loob* (Navarro 2004, 16).

Itinuturing namang *pagsalungat/ pagtanggap/ paglaban/ katatagan* (resistance) ang *bahala na, lakas ng loob, tapang, pagtitiis, at tiwala*. Mahihinuha rito ang pakikibaka (resistance) mula sa mapaminsalang disaster. Para kay Alfredo V. Lagmay, iba ang *bahala na* sa konsepto ng *fatalism* sapagkat ipinapakita nito ang “psychological ascendancy” sa harap ng mga pagsubok, mga di-mawaring kahihinatnan ng mga bagay, kakulangan sa kakayahan o paghahanda, o kawalang-tulong (1993, 32). Magkaugnay ang *tapang* at *lakas ng loob* na nagsisilbing mga *palabang pagpapahalaga* (confrontative values). Hinggil sa *pagtitiis*, kinikilala rito ang pagharap sa hindi mapigilang unos na dulot ng kalikasan; kaiba ito sa *pagtitiis* sa anyo ng *pakikisama* o *pagbibigay* sa ibang taong mapang-abuso ng kapwa (Enriquez 1977, 8-9). Ang tinutukoy na *tiwala* rito ay hindi pagpapaubaya sa diyos o kalikasan, kundi tiwala sa sarili at kapwa na malalampasan ang pagsubok. Sa kabuoan, maaaring itapat ang ganitong uri ng resilience sa tinatawag ni Enriquez na “confrontative surface values” (palabang paimbabaw na pagpapahalaga), na kinabibilangan ng *bahala na* (determination), *lakas/sama ng loob* (guts/resentment), at pakikibaka (resistance) (Navarro 2004, 16).

	Pagiging bukas/pagbabago (openness) (Gaillard 2007)	Pagsalungat/ pagtangga/ paglaban/ katatagan (resistance) (Gaillard 2007)
Pakikipag-ugnay labas sa Pakikipagkapwatao	<p><i>Pakikibagay sa Kalikasan</i> (Adviento at de Guzman 2010; cf. "Pakikibagay," Enriquez 1978)</p> <p><i>Pananalig sa Diyos</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Pananampalataya at Pananalig</i> (Bankoff 2007)</p>	
Panloob na Damdamin at Pakikipagkapwa sa Ibang Tao at Hindi sa Ibang Tao (cf. Enriquez 1978)	<p><i>Pakikipagkapwa</i> (Bankoff 2007; cf. Enriquez 1978)</p> <p><i>Pakikisama</i> (Bankoff 2007; cf. Enriquez 1978)</p> <p><i>Pasasalamat</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Malasakit</i> (Adviento at de Guzman 2010; cf. Enriquez 1977)</p> <p><i>Bayanihan</i> (Bankoff 2007; Adviento at de Guzman 2010; cf. Enriquez 1977)</p> <p><i>Pagkamasayahin</i> (Bankoff 2007; Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Palabiro</i> (Bankoff 2007; Adviento at de Guzman 2010; cf. "Biro," Enriquez 1978)</p> <p><i>Pagkamaparaan</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p>	<p><i>Bahala Na</i> (Bankoff 2007; cf. Lagmay 1993)</p> <p><i>Lakas ng Loob</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Tapang</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Tiwala</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p> <p><i>Pagtitiis</i> (Adviento at de Guzman 2010)</p>

Tal. 1. Mga Positibong Katangian at Pagpapahalaga Batay sa mga Ugnayan at Uri ng Resilience

Uri ng Pakikipag-Ugnayan	Positibong Katangian (Adviento at De Guzman 2010)	Bituin and the Big Flood (2010)	Signal Number 3 (2014)	Noah and the Great Flash Flood (2014)	Maria's Colorful Banca (2014)	"The Typhoon That Swept Us Away," sa What Happens In Disasters (Inilunsad 2016)
Tao-Diyos	Pananalig [at pasasalamat] sa diyos	"Others were praying" (16); "Thank God, we can go home now" (20)	"P- Pero may awa ang ating Diyos" (17) "Hindi tayo papabayaan ng Diyos" (18) "Salamat po, Diyos ko, taimtim na usal ni Nanay" (26)		"Lord, please protect us,' we prayed,' we prayed. We all held on tight together and continued to pray as the winds blew and the rains lashed around us" (13)	
Tao-Kalikasan	Pakikibagay sa kalikasan	"We will go to a place where we could be safe" (8)	"Nararamdaman daw ng mga langgam ang paparating na pagbaha kaya minamabuti nilang umakyat pataas" (5); "Ay, mas nararamdaman daw ng mga hayop kung ano ang nangyayari sa lupa" (5)	"Quickly, the barrio people ran fast enough to escape the surging waters of the flood. They climbed the remaining trees they did not cut down before" (21)		
Tao-Kapwa Tao/ Panloob na Damdamin	Malasakit	"Let us save the puppy!" (10); "Also in the banca was a piglet" (10)	"Mas mahalaga rin po ang buhay nina Duke at Mash kaysa mga kasangkapan, di po ba?" (18); "Namigay pa siya ng kendi sa aming lahat" (18); "Sa ilang saglit ay inihagis na nina Tatay at Tatang Piding ang lubid. 'Dito, pare! Kumapit ka sa lubid! Bilis! Akyat na, pare! labot mo muna sa akin ang bata!' sigaw ni Tatay" (20); "Ilang kapitbahay pala ang nagmagandang-loob na inilikas ang mga kamag-anak tungo sa mataas na lugar" (26)		"We helped our neighbors fix their things" (17); "A few days after the storm some children from another town heard about what happened to my family and our banca. They wanted to help. They wanted to give us a new, colorful banca. They opened their piggy bank and counted all the money" (18)	"Aunt Dolly said, 'Come and stay with me. My home is your home'" (38)

Uri ng Pakikipag-Ugnayan	Positibong Katangian (Adviento at De Guzman 2010)	Bituin and the Big Flood (2010)	Signal Number 3 (2014)	Noah and the Great Flash Flood (2014)	Maria's Colorful Banca (2014)	"The Typhoon That Swept Us Away," sa What Happens In Disasters (Inilunsad 2016)
Tao-Kapwa Tao/Panloob na Damdamin	Bayanihan	"... [P]eople were waving from their rooftops, asking for help. Rescuers came riding on bamboo rafts used for fishing" (12)	"Tumulong tayo sa ating mga kapitbahay" (22)	"As the people worked to fix the ruins of their barrio, wise old Mang Benito said, 'Starting today, we must learn to throw our trash in its proper place. We must stop chopping down trees, and we must plant new ones'" (26)	"The kids asked a carpenter to make a little banca... When he was done, the kids painted the banca" (20)	
	Tiwala	"People were helping one another, holding on to one another, protecting one another from flying objects and the strong flow of the flood waters" (12)				
	Pasasalamat [sa ibang tao]	"Tatay and nanay thanked those who kept them safe during the night and those who provided food and drink during their short stay" (22)			"'Thank you so much,' I said gratefully" (20); "'Thank you very much for sharing with us,' he said. 'We are thankful for Maria's colorful banca'" (22)	"'Bert! Thank goodness you are alive!' cried Mama" (35); "'Mama's eyes filled with tears. She gratefully accepted Aunt Dolly's invitation" (38)
	Lakas ng loob at tapang sa gitnang takot	"'Don't be afraid'" (6); "'Be brave'" (6)	"'Lakasan n'yo ang loob n'yo. Malalampasan natin ito!" (14)		"'Don't be afraid, you have to be brave.' Tatay said" (13)	

Uri ng Pakikipag-Ugnayan	Positibong Katangian (Adviento at De Guzman 2010)	Bituin and the Big Flood (2010)	Signal Number 3 (2014)	Noah and the Great Flash Flood (2014)	Maria's Colorful Banca (2014)	"The Typhoon That Swept Us Away," sa What Happens In Disasters (Inilunsad 2016)
Tao-Kapwa Tao/Panloob na Damdamin	Pagkamaparaan	"Nanay put Ping in the big basin used for washing clothes" (8); "Others rode on rafts made of banana trunks" (12)	"Isang lalaki ang tinatangay ng agos malapit sa amin. Pasan nito sa likod ang isang batang babae, nakakapit sila sa lumulutang na troso" (20)			"At night, they all gathered coconut leaves and made shelters because the evacuation center was already full" (37)
	Pagkamasayahin at palabiro	"She was very happy that they were all together and going home" (22)		"Since then, everybody was happy to hear Noah's stories about the greatest part of his day, because it was a good reminder to the people that their barrio was a clean, safe, and wonderful place to live in" (30)	"These [seafood] were all gathered by tatay earlier with our new banca. I can tell that he is very happy" (22)	
	Pagtititiis	"She wanted to eat rice but there were only biscuits, bread and water bottles" (20)	"Malalim na ang gabi. Hindi pa rin humuhupa ang pag-ulan" (18); "Pero bilin ni Tatay, huwag kaming patatalo sa aming nararamdaman. Pansamantala lang daw ang lahat ng ito" (30)		"Our house and those of our neighbors' were destroyed. Almost our whole island was filled with fallen coconut trees. I couldn't go to school for days" (15)	"After the typhoon, there was very little food to eat and water to drink on the island" (37)

Tal. 2. Mga Positibong Katangian Kaugnay ng Pakikipag-ugnay ng Tao sa Diyos, Kalikasan, at Kapwa Tao/Panloob na Damdamin sa mga Piling Picturebook Hinggil sa Hazard/Disaster ng Bagyo

Gamit ang mga positibong katangian nito mula sa tunay na karanasan, makikita rito ang kumpirmasyon ng piksiyon sa realidad. Sa talahanayan, masisilayan sa deskripsiyon at maikling sipi mula sa mga picturebook ang pag-uugnay ng kuwento sa mga kategorya ng positibong katangian. Mapapansin ding maaring higit sa isang katangian ang nakapaloob sa mga piling deskripsiyon at sipi, kung kaya, may ilang mga sipi na mauulit sa mga hanay.

Vulnerabilidad at Resilience sa Daloy ng Banghay:

Maliban pa sa pagtukoy ng mga katangian at pagpapahalagang mahihinuha mula sa mga akda, ipinapakita rin sa daloy ng banghay ng mga akdang pandisaster ang masinsing ugnayan nito sa mga konsepto ng vulnerabilidad at resilience. Para sa pagbabalangkas ng mga kuwentong bata, mahalagang banggitin sina Rene Villanueva, Eugene Evasco, at Cheryl B. Klein. Pananaw-tatluhan ang iminumungkahi nina Villanueva at Evasco. Iminumungkahi ni Villanueva ang balangkas na “mithi–balakid–kapalaran” (sipi sa Evasco 2006, 109), na sinusuhayan naman ng balangkas ni Evasco na “tahanan–labas–tahanan.” Kahawig ng kay Villanueva ang kay Klein, na bumatay sa pyramid ng drama ng dramatistang Aleman na si Gustav Freytag (*introduction–riseclimax–return/fall–catastrophe*) (Freytag 1900, 116-115). Mahihinuha rito na pinasimpleng bersiyon lamang din ng tradisyonal na balangkas ni Freytag ang balangkas ni Villanueva. Ganito naman ang repormulasyon ni Klein: *inciting incident* (“exciting moment/force” para kay Freytag)–*escalating/complicating action–climax–resolution* (Klein 2016, 164-165). Maiuugnay naman sa tatluhang-pananaw ni Evasco sa naipanukala nang tatluhang balangkas na *loob–pagkawala(y) ng loob–pagbabalik-loob*. Nagkakasundo sina Evasco at Villanueva sa usapin ng gitna, sapagkat nagsisilbi ring *balakid* ang *paglabas* sa mga sinusuring kuwentong pandisaster. Ang *loob–pagkawala(y) ng loob–pagbabalik-loob* ay maaaring mailapat sa *bago*, *habang*, at *pagkatapos* ng disaster.

Bago ang Disaster

Hinggil sa espasyo, makikita rito ang pananatili ng mga tauhan sa *tahanan*, ang kanilang comfort zone. Maaaring may pahiwatig (*foreshadowing*) na ng disaster ngunit isinasantabi ito ng tauhan o naratibo (tingnan ang unang bahagi ng *The Typhoon that Swept Us Away*). Bilang pagdidiin sa makakalikasan nitong pangangaral, ihahayag sa *Noah and the Great Flash Flood* ang lokalisdong gawain ng mga tao na sumisira sa kapaligiran at magbubunsod ng vulnerabilidad nila sa disaster. Maituturing na *inciting incident* o *exciting moment/force* ang pagdating ng hazard (tulad ng malakas na ulan) at ang sunod na pamiminsala nito, na gugulo sa status quo ng *tahanan* at maghihimok sa tauhan na makisangkot o kumilos (Klein 2017, 167). Sa bahaging ito rin makikita ang *pagkawala/pagkawalay ng loob* mula sa kalikasan, kung gagamiting halimbawa ang didaktikong kuwento ni Noah.

Hindi maisasama ang bahagi ng *loob*; mapahalagahan lamang ito sa tagpo ng *pagbabalik-loob*.

Inilalagay din dito ang vulnerabilidad ng pamilya o pamayanan. Maihahanay ang erya o anyo ng vulnerabilidad bilang pisikal/materyal at panlipunan/organisasyonal. Hindi gaanong tinatalakay ang pangkamalayang vulnerabilidad (kawalang-kakayahan sa sikolohikong aspekto) na sumasalungat sa kakayahan ng pakikiangkop. Sa pangkabuoan, kung ganito ang anyo ng vulnerabilidad na maikukumpara sa mas sikolohikong anyo ng resilience, ang mga kuwento sa sinuring picturebook ay nagpapamalas ng tema ng pangangibabaw ng positibong kamalayan sa mga hamong pisikal at materyal.

Habang Nagaganap ang Disaster

Masisilayan dito ang pagpapa-*labas* sa mga tauhan sa sarili nitong *tahanan* sa pamamagitan ng disaster. Sa *Signal Number 3*, mula sa bahang umabot hanggang ikalawang palapag ng bahay hanggang sa pagsalba sa isang mag-amang inaanod ng baha, sunod-sunod ang maiigting na tagpo na nagpapahiwatig ng *escalating/complicating action*. Narito rin ang mga *balakid* at mga desisyon ng mga tauhan upang malampasan ang kalamidad. Maaaring ituring ang kaigtingan ng disaster bilang *kasukdulan* o *climax*. Pinaghaharap-harap dito ang mga pangunahing kasangkot sa aksiyon (ang Tao at Kalikasan) at kalauna'y ireresolba (Klein 2016, 193). Sa harap ng mapinsalang disaster, lilitaw ang mga pagpapahalaga at positibong katangian, ang ebidensiya ng resilience na nagdidiin ng pakikibaka (resistance) sa unos.

Pagkatapos ng Disaster

Maaaring ituring ang bahaging ito bilang *kakalasan* (falling action), kung ituturing na *kasukdulan* (climax) ang kaigtingan ng disaster. Sa termino ni Villanueva, ito ang nagsisilbing *kapalaran* na kahaharapin ng mga tauhan matapos ang *balakid* ng unos. Lilitaw dito ang resilience sa anyo ng pagbangon, pagbabago at pakikiangkop. Dahil sa realisasyon ng pinsala, nagsisilbi ang bahaging ito bilang *pagbabalik-loob* sa kalikasan. Minsan, ang

pag-iral ng “loob” na kadalasang wala sa kuwento ay nakukumpirma lamang dito, sa panahon ng “pagbabalik-loob.” Sa parteng ito, dulot ng malaganap at mapagbagong kapalarang kinahantungan matapos ang disaster, masisilayan ang malaking pagkakaiba at pagbabago sa tagpuan at mga tauhan— isang katangiang inaasahan sa mainam na *resolusyon* (Klein 2016, 196).

Ngunit maaaring hindi sa ganoong balangkas umaayon ang kuwento. Maaaring ang disaster ay isa lamang sangkap upang mapalitaw talaga ang tunay na tunggalian o suliranin sa kuwento. Halimbawa nito ang *Maria's Colorful Banca*, kung saan naging daan lamang ang bagyo bilang “hazard” upang mabigyang-diin ang mas partikular na “disaster”: ang pinsala ng bagyo na nagwasak sa bangka nina Maria at siyang nagpahinto sa kanilang kabuhayan. Ang pagkasira ng bangka ang naging *balakid* o suliranin ng kuwento, na maresolba sa pamamagitan ng pagkakaisang-loob ng mga batang taga-ibang bayan na tumulong upang magkaroong muli si Maria ng “makulay na bangka.” Lumilitaw sa ganitong tagpo ang juxtaposition ng simula at wakas, kung saan ang malaking pagbabagong mapahahalagahan sa kuwento ay ang pagbalik muli sa kaayusan (status quo) ng pamumuhay, noong bago pa man dumating ang bagyo.

Konklusyon

Sabi nila, ang bigat naman daw ng napili kong paksa para sa isang librong pambata. Pero naniniwala ako na kailangan natin ang ganitong mga paksa upang imulat ang mata ng mga bata na sila man ay hindi puwera sa ganitong pangyayari. Nais ko silang i-empower na may magagawa sila kapag nalagay sila sa ganitong sitwasyon. Mas pinili ko ang tema ng “coping” kasi ito naman ang haharapin ng mga bata sa mga susunod na araw sakaling makaligtas sila sa kalamidad. Kahit anong tree planting ang ating gawin, kung hindi pa nahihilom ang trauma ng bata sa katatapos na trahedyo, mananatiling panlabas lamang ang naging solusyon. Kailangang muling paamuin ang puso ng mga batang nawalan ng tiwala sa bahay na tinitirhan (na akala niya’y kanyang refuge pero nawasak din), mga batang matindi ang trauma kapag uulan nang malakas, mga batang nawalan ng minamahal dahil sa kalamidad.

—Luis P. Gatmaitan, *may-akda ng Signal Number 3*,
panayam sa email, 8 Enero 2018

Umaambag ang artikulong ito sa pagsusulong at pagpapanibago ng dulong ng ekokritisismo. Tampok ang mga akdang pambata, naghaharap

ito ng mga kasangkapan ng panunuri sa tulong ng pagsasalikop ng mga siyentipikong konsepto at metodo sa araling pangkapaligiran at pandisaster, sikolohikong dalumat at pamamaraan mula sa Sikolohiyang Pilipino, at mga pampanitikang teorya at panunuri. Maidaragdag din dito ang pagsasanib, kung hindi man negosasyon, ng nagbabanggaang ekosentristang pananaw ng ekokritisismo at panlipunang konstruktibismo, na para sa pag-aaral na ito ay parehong mainam na lente para sa mas holistiko at siyentipikong panunuri ng panitikang pambatang pandisaster na nakapaloob sa lipunan at kamalayang Filipino.

Mahihinuha sa kasong ito ng pag-usbong ng isang partikular na henero o tema sa panitikang pambata ang pagkabit nito sa kapanahon o kontemporaryong kasaysayan. Maipupunto ang masinsing pagkakaugnay o korelasyon ng signifikanteng kolektibong karanasan sa pananalasa ng ilan sa pinakamapaminsalang bagyo at ng produksiyon ng mga akdang pumapaksa rito. Sa isang banda, makikita ito bilang kasangkapang pang-edukasyon upang ipalaganap ang kaalaman at kamalayang pandisaster. Sa kabilang banda, isa rin itong pagsisikap na hawanin ang isang panibagong erya sa naturang pampanitikang larangan. Umalagwa ang mga kasalukuyang akda mula sa tradisyon ng naunang panitikang tumatalakay sa paglutas sa mga suliraning pangkapaligiran at pangangalaga ng kalikasan. Idiniin nito ang interseksiyon ng risk, hazard, disaster, vulnerabilidad, at resilience. Sinalungguhitan nito ang mga positibong katangian at pagpapahalagang Filipino na umiiral bilang kolektibong kamalayan. Naging lunsaran din ang larangan ng panitikang pambata, sa anyo ng mga picturebook at aklat impormasyonal, upang mulatin at ipaunawa sa mga bata ang mga katotohanan ng panganib, kagipitan, at disaster. Namamayaning tema ang positibong pagtugon sa mga hamon ng disaster—isaing katangian ng panitikang pambatang Pilipino kung saan naglalaan ng pag-asa at pagbabalik-tanaw gaano man kalagim ang sinapit sa paghagupit ng mga bagyo. Tulad na rin ng nabanggit ng awtor na si Luis P. Gatmaitan, nararapat na imulat ang mga bata sa ganitong katotohanan, sapagkat kahit sino ay maaaring mapinsala ng mga disaster. Binibigyang-puwang din ng panitikang pambatang pandisaster ang paghilom mula sa sugat ng trahedyang at manghikayat ng entusiastikong pagkilos mula sa mga bata. Dito’y maaari silang maging mga aktibong kalahok, sa halip na pasibong tagatanggap lamang, sa pagpapalawig ng kaalaman, kamalayan, at kasanayang pangkapaligiran at pandisaster, upang maiwasan, mabawasan, mapahina, at/o makaalwan mula sa mga pinsala at posible pang panganib na dulot ng mga bagyo. Isang hamon sa ngayon ay kung paano mapapaalpas ang aktibong pakikilahok na ito—mula at para sa mga bata—mula sa binagyong mga pahina lamang.

Mga Sanggunian

- Adviento, M. L. G. at de Guzman, J. M. (2010). "Community Resilience: During Typhoon *Ondoy* : The Case of Ateneo-ville." *Philippine Journal of Psychology* , 43 (1), 101-113.
- Bankoff, G. (2003). "Constructing Vulnerability: The Historical, Natural and Social Generation of Flooding in Metropolitan Manila." *Disasters* , 27 (3), 95-109.
- (2004). "‘In the Eye of the Storm’: The Social Construction of the Forces of Nature and the Climactic and Seismic Construction of God in the Philippines." *Journal of Southeast Asian Studies* , 35 (1), 91-111.
- (2007). "Living with Risk; Coping with Disasters: Hazard as a Frequent Life Experience in the Philippines." *Education about Asia* , 12 (2), 26-29.
- Barry, P. (1995). *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory* . Manchester: Manchester University Press.
- Burks, F. W. (may-akda) & Heyer, H., Horter, E., at Peters, G. W. (tagaguhit) (1921). *Barbara’s Philippine Journey* . New York: World Book Company.
- Cabacungan, G. C. (2015, Setyembre 13). "COA cites DSWD’s epic failure in relief work." *Inquirer* , isinanguni 21 Enero 2018. <http://newsinfo.inquirer.net/721570/coa-cites-dswds-epic-failure-in-relief-operations>
- Castillo, L. M. S. (2013). "The Protester as Trickster in the Theater of Dissent: Planking and Noynoing and the Performativity of Protest." Nasa Lumbea, B., Taguiwalo, J., Tolentino, R. B., Lanuza, G., at Campoamor, G. II (pat.), *Salita ng Sandata: Bonifacio’s Legacies to the People’s Struggles* , 75-84. Lungsod Quezon: IBON Foundation, Inc.
- Chaimontree, W. A. (2010). *Living with disasters and changing climate: Children in Southeast Asia telling their stories about disaster and climate change* . Bangkok: Save the Children.
- Citizens’ Disaster Response Center (2010). *Philippine Disaster Report: Disaster Statistics 2010* . 13 pah.

- (2011). *Philippine Disaster Report 2011*. 14 pah.
- (2012). *2012 Philippine Disaster Report*. 13 pah.
- (2013). *2013 Philippine Disaster Report*. 9 pah.
- (2014). *Philippine Disaster Situation 2014: Understanding the Root Causes of the Country's Vulnerability to Disasters*. 6 pah.
- Corrales, N. (2014, Enero 23). "Aquino draws 'very good' satisfaction rating from 'Yolanda' victims –SWS." *Inquirer*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://newsinfo.inquirer.net/568215/aquino-draws-very-good-satisfaction-rating-from-yolanda-victims-sws>
- Cruz, R. G. (2014, Enero 27). "PNoy critics want to investigate SWS survey on 'Yolanda'." *ABS-CBN News*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://news.abs-cbn.com/nation/01/27/14/pnoy-critics-want-investigate-sws-survey-yolanda>
- Dayao, D. (may-akda) & Santillan, R. III (tagaguhit) (w.p.). *What Happens in Disasters! A Compilation of Real Accounts from Survivors of Different Natural Disasters*. W.I.: Department of Education at Japan International Cooperation Agency.
- De Leon, J. I. B. (2018). "Pagpaplanong Pangwika tungo sa Pagpapaunlad ng Filipino: Ang Pakikibahagi ng *Patnubay sa Weder Forkasting* sa Modernisasyon ng Wikang Pambansa." *Saliksik E-Journal* 7 (1), 192-210.
- Dinglasan, R. R. (2014, Setyembre 7). "Thousands of DSWD food packs for Yolanda relief lost to spoilage- COA." *GMA News Online*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://www.gmanetwork.com/news/news/nation/378162/thousands-of-dswd-food-packs-for-yolanda-relief-lost-to-spoilage-coa/story/>
- Doyo, M. C. P. (2009, Disyembre 2009). "Human Face: A gift of story." *Philippine Daily Inquirer*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://www.pressreader.com/philippines/philippine-daily-inquirer/20091231/283622461211516>
- Doyo, M. C. P. (may-akda) & Abrera, J. (tagaguhit) (2010). *Bituin and the Big Flood*. Lungsod Pasig: Anvil Publishing Inc.
- Emergency Research Center, Inc. (may-akda) & Sunga, R. (tagaguhit) (2013). *Let's Get Ready: Emergency Awareness for Kids*. Mandaluyong: Anvil Publishing, Inc.

- Enriquez, V. G. (1977). "Filipino Psychology in the Third World." *Philippine Journal of Psychology*, 10 (1), 3-18.
- (1978). "Kapwa: A Core Concept in Filipino Social Psychology." *Philippine Social Sciences and Humanities Review*, 42, 1-4.
- Evasco, E. Y. (2006). "Mga Hamon at Suliranin sa Pagsulat ng Kuwentong Pambata." Nasa Antonio, L. F., Iniego, F. A. Jr., at Tangco, R. D. (mga pat.), *E-mahinasyon at E-salin: Mga malikhaing pamamaraan sa pagsusulat at pagsasalin*, 103-128. Lungsod Quezon: Bahay ng Wikang Filipino, Ink. at Sentro ng Wikang Filipino.
- (2007). "Kagila-gilalas na Puno, Naglalahong Gubat: Ideolohiya ng Kapaligiran sa Panitikang Pambata ng Pilipinas." *Daluyan*, 14(1), 47-65.
- (2011). "Pag-akda at Pagkabata: Ang Namamayaning Tunguhin at Estetika sa Panitikang Pambata ng Pilipinas." *Humanities Diliman*, 8 (2), 105-144.
- (2012). "Ang Ikatlong Dekada: Ang Sitwasyon at Mungkahing Pagpapaunlad ng Panitikang Pambata sa Pilipinas (2000-2009)." *Daluyan: Journal ng Wikang Filipino*, 18 (1-2), 128-162.
- Evasco, E. (may-akda) at Cultura, L. (tagaguhit). (2006). *Mariang Sinukuan: Ang Diwatang Tagapag-ingat ng Bundok Arayat*. Lungsod Quezon: LG&M Corporation.
- Francia, E. L. at Francisco-Francia, M. (may-akda) & Aquino, R. at Perez, J. Y. (tagaguhit) (2014). *Maria's Colorful Banca*. Pilipinas: ELouise Publications.
- Freytag, G. (1900). *Freytag's Technique of the Drama: An Exposition of Dramatic Composition and Art*. Isinalin ni E. J. MacEwan. Chicago: Scott, Foresman and Company.
- Gaillard, J. C. (2007). "Resilience of traditional societies in facing natural hazards." *Disaster Prevention and Management* 16 (4), 522-544.
- Gatmaitan, L. P. (may-akda) & Amar, J. (tagaguhit) (2014). *Signal Number 3*. Mandaluyong: OMF Literature, Inc.
- Gatmaitan, L. P. (2018, Enero 4 at 8). Panayam sa email.
- Guillermo, R. (2014). "Translation as Argument: The Nontranslation of *Loob* in Iletto's *Pasyon and Revolution*." *Philippine Studies* 62 (1), 3-28.

- Hegina, A. J. (2014, Setyembre 9). "DSWD admits P2.8M worth of relief goods for 'Yolanda' survivors spoiled." *Inquirer*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://newsinfo.inquirer.net/636419/dswd-admits-p2-8m-worth-of-relief-goods-for-yolanda-survivors-spoiled>
- Klein, C. B. (2016). *The Magic Words: Writing Great Books for Children and Young Adults*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Lagmay, A. V. (1993). "Bahala Na." *Philippine Journal of Psychology*, 26 (1), 31-36.
- Lanada, M. I. B., M. L. F. Melegrito, at D. J. Mendoza. (2016). *Building Resilient Communities: Disaster Readiness and Risk Reduction*. Lungsod Quezon: Phoenix Publishing House, Inc.
- Montenegro, B. (2015, Hulyo 27). "The Aquino administration's disaster preparedness: How far have we come?" *GMA News Online*. Retrieved November 9, 2017, from <http://www.gmanetwork.com/news/scitech/science/529130/the-aquino-administration-s-disaster-preparedness-how-far-have-we-come/story/>
- Navarro, A. M. (2000). *Ang Bagong Kasaysayan sa Wikang Filipino*. Lungsod Quezon: Palimbagan ng Lahi.
- Navarro, A. M. (2004). "Talastasan sa Sikolohiyang Pilipino: Tungo sa Patuloy na Paglinang sa Teorya ng Sikolohiyang Pilipino." Papel-pananaliksik para sa Pambansang Samahan sa Sikolohiyang Pilipino (PSSP), Departamento ng Sikolohiya, Unibersidad ng Pilipinas Diliman.
- "NDCC Update: Final Report on Tropical Storm 'Ondoy' {Ketsana} (Glide No. TC-2009-000205-PHL) and Typhoon 'Pepeng' {Parma} (Glide No. TC2009-000214-PHL) (September 24-27 and September 30-October 10, 2009)" (2009). Glenn J. Rabonza. (releasing officer). Lungsod Quezon: National Disaster Coordinating Council. 17 pah.
- "NDRRMC Update: Updates re the Effects of Typhoon 'Yolanda' (Haiyan)" (2014, Abril 17). Eduardo D. del Rosario (releasing officer). Lungsod Quezon: National Disaster Risk Reduction and Management Council.
- "NDRRMC Update: SitRep No. 22 re Preparedness Measures and Effects of Typhoon 'Lando' (I.N. Koppu)" (2015, 29 Oktubre). Alexander P. Pama (releasing officer). Lungsod Quezon: National Disaster Risk Reduction and Management Council.

- Netzorg, M. J. (1985). *Backward, Turn Backward*. Maynila: National Book Store.
- “Noynoying” (2012). *Urban Dictionary*, isinangguni 21 Enero 2018. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Noynoying>
- “‘Noynoying’ gets international attention” (2012, 21 Marso). *GMA News Online*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://www.gmanetwork.com/news/news/nation/252169/noynoying-gets-international-attention/story/>
- News from Philippines* (2016 Enero-Marso). Makati: Japan International Cooperation Agency.
- Orillos-Juan, M. F. (2017). *Kasaysayan at Vulnerabilidad: Ang Lipunang Pilipino sa Harap ng Pananalanta ng Pesteng Balang, 1569-1949*. Maynila: De la Salle University Press.
- Papa, M. T. (may-akda) & Alvarez, F. (tagaguhit) (2014). *Can We Live without Trees?: A Book about Trees*. Lungsod Quezon: Adarna House, Inc.
- Patnubay sa Weder Forkasting* (2015). Lungsod Quezon at Maynila: Department of Science and Technology (DOST)- Philippine Atmospheric Geophysical and Astronomical Services Administration (PAGASA) at Komisyon sa Wikang Filipino (KWF).
- “Philippine Disaster Risk Reduction and Management Act of 2010” (2010, Mayo 27). Republic Act No. 10121. *NDRRMC*, isinangguni 21 Enero 2018. http://www.ndrrmc.gov.ph/attachments/article/45/Republic_Act_10121.pdf
- Ramos, R. B. (2013, Disyembre 6). “Issues on ‘Yolanda’ rescue and relief operations.” *The Manila Times*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://www.manilatimes.net/issues-on-yolanda-rescue-and-relief-operations/58534/>
- Santos, R. Jr. (2014, Hulyo 14). “Looking Back: How Aquino fared in past surveys.” *Rappler*, isinangguni 21 Enero 2018. <https://www.rappler.com/newsbreak/iq/63285-aquino-past-survey-sws-pulse-asia>
- Torres-Tupas, T. (2013, Nobyembre 13). “CNN, BBC, int’l media slam Aquino for ‘disorganized’ Yolanda aid response.” *Inquirer*, isinangguni 21 Enero 2018. <http://newsinfo.inquirer.net/526693/cnn-bbc-intl-media-slam-aquino-for-disorganized-yolanda-aid-response>

- Villanueva, R. (may-akda) & Oñate, A. at Pollarco, W. (1980). *Si Emang Engkantada at ang Tatlong Haragan*. Lungsod Quezon: Adarna House, Inc.
- Villanueva, R. at Garcellano, L. (may-akda) & Bunag, B. at Topacio, J. (tagaguhit) (1988). *Si Inggolok at ang Planetang Pakaskas*. Maynila: Cacho Publishing House, Inc.
- Y It Happened: Learning from Typhoon Yolanda* (2014). Lungsod Quezon: National Disaster Risk Reduction and Manangement Council.
- Zamora-Martinez, K. (may-akda) & Doctor, Y. (tagaguhit) (2014). *Noah and the Great Flash Flood*. Lungsod Quezon: LG&M Corporation.